

משמרות ומעמדות

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קִרְבָּנִי לַחֲמִי לְאִשֵּׁי רִיחַ נִיחָחִי תִשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְמוֹעֲדוֹ: (במדבר כח א-ב).¹

מסכת תענית פרק ד משניות ב ג – סדר המעמדות

אלו הן מעמדות? לפי שנאמר: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי" (במדבר כח א-ב). וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו?² התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות; על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם של כהנים של לויים ושל ישראלים.³ הגיע זמן המשמר לעלות, כהנים ולויים עולים לירושלם, וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית.⁴ ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום שני ועד יום חמישי. ולא היו מתענין ערב שבת, מפני כבוד השבת; ולא באחד בשבת, כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו.⁵

ביום הראשון – "בראשית ברא" ו"יהי רקיע".⁶ בשני – "יהי רקיע" ו"יקוו המים".⁷ בשלישי – "יקוו המים" ו"יהי מאורות".⁸ ברביעי – "יהי מאורות" ו"ישרצו המים". בחמישי – "ישרצו המים" ו"תוצא הארץ".⁹ בששי – "תוצא הארץ" ו"יכלו השמים".¹⁰ פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד.¹¹

¹ ככה נפתחת פרשת קרבנות המועדות, המפרטת את קרבנות החובה (קרבנות הציבור) והמוספים שהיו קרבים בכל חג ומועד. (ונוספו עליהם קרבנות היחיד, כמו עולת ראייה ושלמי חגיגה שבהם "איש כנדבת ידו"). אך לפני כולם בא קרבן תמיד הקרב בכל יום בשחרית ובין הערביים, כולל בחגים ומועדים ואף דוחה את השבת. ומכאן הביטוי: "תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם".

² נראה שהדקדוק הוא מהשילוב של תחילת הפסוק: "צו את בני ישראל" והמשכו: "תשמרו להקריב לי במועד". והרי שמירת המקדש ועבודתו מסורים לכהנים (ראו דברינו [ושמרתם את משמרת](#) בפרשת אחרי מות), והיאך ישראל מצווים על שמירת עבודת הקרבנות? (כך עולה ממפרשי המשנה שם ואולי לכך גם מכוון רש"י בפירושו לפסוק שלנו, ראו שם). אך הכלל שהאדם חייב להיות נוכח בשעת הקרבת קרבנו, שהמשנה נוקטת כדבר פשוט וברור, הוא נכון לקרבן יחיד, ולא הגיוני שיחול על הציבור. לפיכך נראה, שלמרות הדקדוק המוצע: "בני ישראל – תשמרו", אין זה אלא אסמכתא ושאלת המשנה היא רטורית. העיקר הוא שתהיה לציבור הכללי, חוץ מהכהנים המשרתים בקודש, נציגות ונוכחות יום-יומית בבית המקדש. נראה שזה הרעיון העיקרי שהמשנה מבקשת להציג כאן וזה שורש המעמדות שהיו בבית המקדש והשאלה מהפסוק היא מעין פתיחה מהמקרא.

³ מקור המעמדות הוא במשמרות – בחלוקת הכהנים למשמרות, שנראה להלן, וברעיון של סבב שבועי בעבודת בית המקדש, היינו שותפות כל הכהנים והלוויים שגרים בארץ ולא רק אלה שזכו לגור קרוב למקדש בירושלים. שותפות פנימית זו של שבט לוי והכהונה, מביאה גם לשותפות כלל ישראל. מכאן ואילך, "משמרות" ו"מעמדות" הולכים ביחד ומלשון המשנה אפשר לדקדק שהמעמד כולל כעת את המשמר: "על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם של כהנים של לויים ושל ישראלים".

⁴ לכאורה, המשנה סותרת את עצמה. לאחר שאמרה שהישראלים (המעמד) היו עולים לירושלים, יחד עם הכהנים והלוויים של אותו משמר, היא חוזרת ואומרת שהישראלים שבאותו משמר מתכנסים בעריהם. ונראה שהמונח "מעמד", בכל הקשור לישראלים, אכן נחלק לשניים: למעמד של ישראלים שהיה נלווה לכהנים וללוויים ועולה איתם לירושלים, ולמעמד שהיה נשאר בעיר המחוז ומקדיש עצמו לתורה ותפילה. כך נראה בפשטות בכל המקורות (רק חלקם נביא להלן), וצריך רק לדקדק מתי "מעמד" מתייחס לאלו העולים ומתי לאלו הנשארים. ובשורה התחתונה, הישראלים של אותו אזור – אותו משמר – נחלקו לשלוש קבוצות: אלה שעלו לירושלים, אלה שנשארו בעיר והקדישו עצמם לתורה ותפילה (שזה הגרעין הראשוני של בית הכנסת ובית מדרש בכל עיר וסדר התפילה) וכל השאר שהמשיכו במעשיהם דבר יום ביומו – "העם שבשדות".

⁵ קטע זה שאנשי המעמד היו מתענין לא נמצא בנוסח המשנה שבירושלמי שנראה להלן והרצף בין הקטע הראשון והשלישי ברור. אבל בתלמוד הבבלי הוא נמצא ומתקשר למסכת תענית, שהיא מקור ראשי לנושא המעמדות. נראה שמכאן ואילך מתמקדת המשנה באנשי המעמד שנשארו בעירם שהיו מתאספים לתפילות וללימוד תורה כפי שנראה להלן. ראו תוספתא תענית פרק ג הלכה ג: "הגיע זמן המשמר, כהניו ולווי עולין לירושלם. וישראל שבאותו משמר שאין יכולין לעלות לירושלם, מתכנסין לעריהן וקורין מעשה בראשית ובטלין מן המלאכה כל אותה שבת". שבת כאן הוא שבוע שהוא משך הזמן של כל משמר ומעמד.

⁶ להבנת משנה זו, כדאי להחזיק בחומש בראשית ולשים לב לחלוקת פרק א לפרשות, היינו שורות שאינן מלאות עד סופן (ויש ביתר השורה האות פ, היינו פרשה פתוחה). ביום ראשון היו קוראים את מעשה יום ראשון ושני.

⁷ מעשה יום שני ויום שלישי. ולא היו קוראים את הקריאה הרגילה ביום שני של פרשת השבת הקרובה, כפי שאומרת המשנה במסכת מגילה פרק ג משנה ד: "לכל מפסיקין, בראשי חדשים בחנוכה ובפורים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים".

⁸ מעשה יום שלישי ורביעי. ולמחרת מעשה יום רביעי וחמישי.

⁹ מעשה יום חמישי ושישי. ולא היו קוראים את הקריאה הרגילה ביום חמישי של פרשת השבת הקרובה, כנ"ל בהערה 7.

¹⁰ מעשה יום שישי ושבת, שבחומשים שלנו הוא כבר בפרק ב (אבל במנהג הקריאה בארץ ישראל, הכל [בסדרה א של ספר בראשית](#), ומי שחילק את התורה לפרקים שהיא כידוע [חלוקה נוצרית](#), לא דייק כאן). ומה עם הקריאה בשבת? נראה שהיו קוראים את פרשת השבוע הרגילה. ראו מסכת סופרים יז ו: "מיכן אמרו: לכל מפסיקין: לראשי חדשים לחנוכה ולפורים ולתעניות ולמעמדות וליום הכיפורים, שיבואו אילו בין בשבת בין בשני בין בחמישי, שאין קורין כסדרן, שמפסיקין סידרן, וקורין באילו; אבל אי אתה יכול לומר בתעניות ובמעמדות ובפורים שיבואו בשבת כדי להפסיק מסדר שבת עליהם, אלא בשאר ימי השבוע, או בשני וחמישי".

¹¹ משום שאין מספיק פסוקים לשלושה הקראים: כהן, לוי וישראל, שכל אחד צריך לקרוא לפחות שלושה פסוקים. הדבר מזכיר את קריאת התורה בראש חודש וכל אחד יעשה את החשבון ואת החלוקה בעצמו בכל אחד מהימים הנ"ל. ראו הדיון בהמשך הגמרא שם, דף קז ע"ב, מחלוקת רב ושמואל מה עושים כשאין מספיק פסוקים. שיטת רב, כפי שאנו נוהגים, לחזור ולקרוא פסוק פעמיים ולעומתו, שיטת שמואל שמותר במקרים כאלה לחצות פסוק לשניים! "רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק".

בשחרית ובמוסף. ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן כקורין את שמע.¹² ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת.¹³

ירושלמי תענית פרק ד הלכה ב – תקנת נביאים הראשונים

אמר רבי יונה: אילין תמידין, קרבנותיהן של כל ישראל אינן.¹⁴ אם יהיו כל ישראל עולין לירושלים, לית כתיב אלא: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך". אם יהיו כל ישראל יושבין ובטילין, והא כתיב: "ואספת דגנך" – מי אוסף להם את הדגן? אלא שהתקינו הנביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות, ועל כל משמר ומשמר היה עמוד בירושלם של כהנים ושל לויים ושל ישראל.¹⁵

מסכת ביכורים פרק ג משנה ב – במצוות הביכורים

כיצד מעלין את הביכורים? כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד ולנין ברחובה של עיר ולא היו נכנסין לבתים. ולמשכים היה הממונה אומר: קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו.¹⁶

גמרא תענית דף כז עמוד א – התפתחות המשמרות

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות: ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא שמואל והעמידן על שש עשרה, בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה, שנאמר: "בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו וימצא בהם גיבורי חיל ביעזר גלעד" (דברי הימים א כו לא).¹⁷ ... תניא אידך: משה תיקן להם לישראל שש עשרה משמרות, שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר, וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום והעמידום על עשרים וארבע, שנאמר: "וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה" (דברי הימים א כד ד).¹⁸

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת תענית פרק ד משנה ב – הסיכום ברמב"ם¹⁹

הנה נתבאר לך מלשון זה, כי מלת משמר כוללת כהני משמרה ולוייה ואנשי אותו מעמד. וכאלו אנשי מעמד הם שלוחי כל ישראל והיתה כונתם ומטרתם ההתעסקות בעבודה ותפילה ואינם עוסקין בעסקי עצמן, ותהיה דעתם

¹² שבשחרית ובמוסף (אם היה ראש חודש למשל) היו קוראים מתוך הספר, אבל במנחה לא הורחיקו להביא ספר תורה, בגלל טרחת התענית, וקראו בעל פה. ועל עניין המוסף במעמדות, ראו משנה א בראש פרק ד במסכת תענית בו אנו עוסקים, ובגמרא תענית כו ע"ב ובעיונים שטיינזלץ שם. ולא הספקנו לעיין בעניין זה של מוסף במעמדות. והמאיר עיינו יבורך ויזכה לעלות למעמדות.

¹³ ההכנות לשבת דחו את תפילת המעמדות של מנחה של יום שישי ונראה שכל יחיד התפלל לעצמו או שלא התפללו כלל. ובהמשך המשנה שם נמנים עוד אירועים שדחו את תפילת המעמדות והקריאה בתורה, כגון בחנוכה.

¹⁴ אלה התמידין שבכל יום, הם קרבנות של כל עם ישראל! (שבאים מתרומת מחצית השקל). במשפט קצר זה, מציג הירושלמי את הדילמה שבמשנה בתענית בה פתחנו את דברינו, איך יתקיים הקרבן ללא מעמד כל השותפים לו, שהם עם ישראל כולו. ראו במקבילה בירושלמי פסחים ד א, שלפני דבריו של רבי יונה מובא שם המשפט: "אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבנך קרב".

¹⁵ התלמוד הירושלמי מאיר את כל נושא המעמדות מזווית של חיי קיום הפרט והכלל, חול וחג, קמח ותורה, חומר ורוח; והקשר בין "העם שבשדות" ועבודת המקדש. אם יעלה כל עם ישראל לבית המקדש, יום יום, להיות נוכח בקרבן התמיד, מה יהיה על מצוות עלייה לרגל שלוש פעמים בשנה? מה יבדיל בין חול ובין חג? איפה החוויה לעלות לירושלים? אם ישבתו כולם ממלאכה, שהרי אדם צריך לשבות ממלאכה בשעת הקרבת הקרבן שלו (גם אם אינו נוכח) – והתורה אמרה: ואספת דגנך! באו נביאים ראשונים והתקינו משמרות ומעמדות! וכבר דנו בירושלמי זה בדברינו [ואספת דגנך](#) בפרשת עקב ולא נאריך כאן. רק אולי להצביע (או להציע) שנושא המעמדות והמשמרות יכול לשמש מודל חברתי-כלכלי-תורני גם לימינו, בעת חידוש ריבונות ישראל בארצו.

¹⁶ נושא המעמדות מופיע גם במסכת ביכורים (גם במגילה כ"ל) וממשנה זו אנו למדים על חלוקה גיאוגרפית של ערי מחוז (כנראה על בסיס ערי הלוויים), כולל עיירות שנספחות להם. כך אולי גם הכפריים יכלו ליטול חלק במשמרות ובמעמדות דרך חלוקה זו. ראו גמרא שטיינזלץ תענית כז ע"א שמביא טבלה מפורטת של עשרים וארבע משמרות הכהונה ועריהם: משמרת יהויריב במירון, משמרת ידעיה בציפורי, משמרת מלכיה בבית לחם, משמרת מימין בירדפת, משמרת חופה בבית מעון ועוד. בעמוד האחרון שם.

¹⁷ זה הפסוק החותם את פרק כו בדברי הימים א, לאחר התיאור המפורט של משמרות הלוויים ומחלקות הכהנים (מונח שרווח יותר שם) בפרקים כג-כו שם. ראו בפרט פרק כד המפרט את שמות עשרים וארבעה משמרות הכהונה: "ויצא הגורל הראשון ליהויריב לידעיה השני: לחרם השלישי לשערים הרביעי: למלכיה החמישי למימין הששי ... לישוע התשעי לשכניהו העשירי: לאלשיב עשירי עשר ליקים עשירי ... לזכין אחד ועשירים לגמול שנים ועשירים: לדליהו שלשה ועשירים למעניהו ארבעה ועשירים".

¹⁸ רשימת המשמרות, נכון יותר בתי אב של הכהנים נמצאת גם בנחמיה פרק י, בכריתת האמנה: "ובכל זאת אנחנו פרתים אמה וכתבים ועל החתום שרינו לוינו פהינו ... שרה עזריה ירמיה: פשחור אמה מלכיה ... משלם אביה מימין: מעניה בלגי שמעיה אלה הפהנים". רשימה נוספת די חופפת נמצאת גם בפרק יב בנחמיה. ובתוספתא תענית פרק ב הלכה א למדנו שבעצם רק "ארבע משמרות עלו מן הגולה: ידעיה חרים פשחור ואמר". עם חידוש היישוב ועבודת המקדש בשיבת ציון "עמדו נביאים שבירושלם ועשאו עשרים וארבע משמרות ובללום והטילום לתוך קלפי". זה אולי ההבדל העיקרי בין המשמרות למעמדות. המשמרות עתיקות יותר ויש להם אחיזה ברורה במקרא ובבית ראשון, מנביאים ראשונים ועד הכתובים. ואילו המעמדות הם מתקנת חכמים ויסודן בבית השני ע"ג המשמרות. ואנו נבקש לחזור ולהתמקד במעמדות.

¹⁹ נחזור ונסכם את נושא המעמדות, דרך פירוש הרמב"ם למשנה במסכת תענית בה פתחנו. ראו תיאור הנושא גם ביד החזקה לרמב"ם, הלכות כלי המקדש פרק ו, שלא נוכל להביאו כאן.

ומחשבתם בקרבנות. וכשמגיע זמן מעמד, כל מי שהיה מהם מאנשי אותו המעמד קרוב לירושלם, יעלה לירושלם ויהיה מצוי במקדש בזמן הקרבת הקרבן עם הכהנים והלויים שבאותו משמר. ומי שהיה רחוק מירושלם, מתכנסין בבתי כנסיות בעריהם ומתפללין וקורין כמו שאמר.²⁰ ויתעסקו בעבודה כל אותה השבת שהיא משמרתם בתפילה וקריאה וצום כמו שיבאר. וקורין במעשה בראשית, כי שלמות המציאות היא העבודה, ואין עבודה אצלנו אלא עם הקרבנות. וכך אמרו: אלמלי קרבנות לא נתקיימו שמים וארץ.²¹ ואנשי מעמד היו מתעניין ארבעה ימים בשבוע, מיום שני עד יום חמישי. ואינם מתעניין ערב שבת מפני כבוד השבת. ולא אחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחת השבת ותענוגיה להתענות בצום ויחלשו.²²

מסכת תענית דף כז עמוד ב – תעניות אנשי המעמד

תנו רבנן: אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון, ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת, ויושבין ארבע תעניות: בשני בשבת, בשלישי, ברביעי, ובחמישי. בשני – על יורדי הים, בשלישי – על הולכי מדברות. ברביעי – על אסכרא שלא תיפול על התינוקות, בחמישי – על עוברות ומיניקות. עוברות – שלא יפילו, מיניקות – שיניקו את בניהם. ובערב שבת לא היו מתעניין מפני כבוד השבת, קל וחומר בשבת עצמה. באחד בשבת מאי טעמא לא? – אמר רבי יוחנן: מפני הנוצרים.²³ רבי שמואל בר נחמני אמר: מפני שהוא שלישי ליצירה.²⁴ ריש לקיש אמר: מפני נשמה יתירה. דאמר ריש לקיש: נשמה יתירה ניתנה בו באדם בערב שבת, במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו, שנאמר: "שבת וינפש" (שמות לא יז) – כיון ששבת, וי אבדה נפש.²⁵

מסכת יומא דף נג עמוד א – בין ירושלים לגבעון

יצא ובא לו דרך כניסתו ... מקיש יציאתו מגבעון לירושלים לביאתו מירושלים לגבעון. מה ביאתו מירושלים לגבעון – פניו כלפי במה כדרך ביאתו, אף יציאתו מגבעון לירושלים – פניו כלפי במה כדרך ביאתו. וכן כהנים בעבודתן, ולויים בדוכן, וישראל במעמדן, כשהן נפטרין – לא היו מחזירין פניהן והולכין, אלא מצדדין פניהן והולכין. וכן תלמיד הנפטר מרבו לא יחזיר פניו וילך, אלא מצדד פניו והולך.²⁶

²⁰ ובלשונו של הרמב"ם בהלכות כלי המקדש פרק ו הלכה ה: "וקיבוצן לכל תפילה מארבע תפילות אלו ועמידתן שם לתפילה ולתחינה ולבקשה ולקרות בתורה נקרא מעמד".

²¹ ראו מסכת מגילה דף לא עמוד ב: "במעמדות במעשה בראשית וכו'. מנהגי מילי? אמר רבי אמי: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיהו לג כה)". כך גם בתענית כז ע"ב (אמנם על בסיס פסוק אחר הלקוח מברית בין הבתרים של אברהם). הברית, עליה משתית ירמיהו הנביא את חוקות (פעילות) השמים והארץ, היא, במקורות אחרים, ברית התורה (נדדים לב א, פסחים סח ב) או ברית המילה (נדדים לא ב, שבת קלז ב), אבל כאן, המעמדות. אז מניין לקח רמב"ם שהברית היא על הקרבנות? נראה שהסברו הוא שהמעמדות עומדים ע"ג מעשה הקרבנות ועבודת המקדש ושם קוראים בספר בראשית, כלומר, בזכות עבודת המקדש מתקיימים שמים וארץ. ונראה שיש לרמב"ם סמך מירושלמי מגילה פרק ג הלכה ו: "לנטוע שמים וליסוד ארץ (ישעיהו נא טז) – אלו הקרבנות". ובמורה נבוכים (חלק ג פרק לב) מביע רמב"ם דעה שונה בתכלית לגבי הקרבנות.

²² חזרנו לעניין הצום והתענית, שנראה מיד בסמוך.

²³ רש"י מפרש: "מפני הנוצרים – שעושים אותו יום טוב שלהם". אז למה לא לצום? אולי, אדרבא. שטיינזלץ מפרש: "ויאמרו שאף ישראל מחשיבים אותו". וגם הסבר זה לא כ"כ ברור. מה שהיו צמים כל ימי השבוע (להוציא שיש ושבתי). אך במקבילה במסכת סופרים פרק יז הלכה ד הנ"ל מצאנו את ההסבר הבא: "מפני הנוצרים, שלא יאמרו: על כי אנו שמחים בראשון, הם מתעניין בו". היינו כדי לא לעורר את כעס הנוצרים וטרוניות שבינם שהוא יום השביתה שלהם היהודים מתעניין; ומכאן שמדובר כבר בתקופה בה הדת הנוצרית הייתה שלטת. אבל מיד הוא דוחה הצעה זו במילים: "אבל אמרו חכמים בזמן המעמדות לא היו חוששין לאיבת גוי", היינו שהנוצרים מבינים שהצום ביום ראשון קשור בנושא המעמדות ואולי גם הכירו אותו. ומכאן שהמעמדות נהגו גם הרבה אחרי חורבן הבית! ועל"פ, נראה שהקטע במסכת סופרים דורש עיון נוסף.

²⁴ שהאדם נברא ביום שיש ויום ראשון (הבא) הוא שלישי ליצירתו. מסורת חז"ל, עפ"י הפסוק: "ביום השלישי בהיותם כואבים" מספר בראשית פרשת דינה, שהיום השלישי להחלמה לאחר מחלה או פציעה, הוא היום הכי קשה. ויצירת האדם היא כמו לידה.

²⁵ ראו מדרש אגדה (בובר) על הפסוק: "שבת וינפש – שבת ממלאכה וינפש ממחשבה". ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שם: "וביום השביעי שבת וינפש – וטורם יום השבת שבת ממלאכה, וינפש ממחשבה". בא ריש לקיש ודורש פסוק זה לא על כניסת השבת, לא על השביתה מהמלאכה עם כניסת היום השביעי הוא שבת שהוא פשט הפסוק, אלא על היציאה מהיום השביעי חזרה לימי החול – על יום ראשון! בגמרא, מובאת דרשתו של ריש לקיש כהסבר שלישי למה אנשי המעמד (או המשמר) לא היו מתעניין ביום ראשון, לצד הסברם של רבי יוחנן ורבי שמואל בר נחמני. אך במסכת סופרים הנ"ל, לא מובאת כלל שיטת רבי שמואל בר נחמני, ואילו הצעתו של רבי יוחנן "מפני הנוצרים" נדחית בטענה שראינו שבזמן המעמדות אין לחשוש מאיבת הגויים (הנוצרים). נשאר רק שיטת ריש לקיש שבימים ראשון האדם נחלש עקב יציאת הנשמה היתירה שהתווספה לו בשבת (תופעה ידועה לרבים הסובלים מעייפות וכאן במוצאי שבת ויום ראשון) – "ווי שאבדה הנפש", נגמר הנופש. ודווקא בשבת התחלפו המשמרות! כל הקשר בין המעמדות לנוצרים ואולי גם לכתות אחרות שקמו אחרי החורבן, צריך עיון ולימוד נוסף.

²⁶ מדובר כאן בדרך ארץ, אשר נוהגת בכהן הגדול ובשאר באי המקדש ועוברת לדרך ארץ של תלמיד לפני רבו, שכשיוצא ונפרד, ילך לאחור כשפניו אל הקודש (אל רבו) ולא יפנה לו גב. כפי שנוהגים רבים כשיוצאים מרחבת הכותל, למשל. האסמכתא היא שלמה המלך בהנהגתו בבמה בגבעון ובבית המקדש ועל בסיס הפסוק בדברי הימים ב א יג: "ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון וירושלם מלפני אהל מועד". ולא הבאנו עניין זה כאן, אלא בשל הביטוי המשולש: "כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם", שחוזר גם

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר מעמדות – מה אומרים בכל יום

אלו המעמדות: ביום ראשון קורין "בראשית ברא אלהים וגו', עד ויהי ערב ויהי בקר יום אחד".
 נביאים: "כה אמר האל ה' בורא שמים וגו' ", עד "בטרם תצמחנה אשמיע אתכם" (ישעיהו מג ה-ט).
 פרשת המן בכל יום ויום ... עשרת הדברים ... פרק ראשון ממסכת תמיד ... איזהו מקומן של זבחים ...
 וביום הראשון קורין כתובים. "לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וגו' ²⁷.
 וקורין הלכה. ונשלמה פרים שפתינו בתשלום פרי קרבנותינו. ²⁸
 ובכל יום ויום קורין: כל אלה בהיות היכל על יסודו ומזבח על מכונו, ועכשיו חרב מקדש ובטלה עבודה ואין לנו בעונותינו, לא אשם ולא אישים, לא בדים ולא בלולה. לא גבול ולא גורלות, לא דביר ולא דקה ²⁹ ...

ביום השני קורין בתורה, מן "ויאמר אלהים יהי רקיע" עד "ויהי בקר יום שני" (בראשית א ו-ח).
 נביאים: "שירו לה' שיר חדש וגו' ". עד "אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם" (ישעיהו מב י-טז).
 וקורא פרשת המן (שמות טז ד-לו).
 ואחר סודר סדר התמיד ואיזהו מקומן ועשרת הדברים. ³⁰ פרק שני דתמיד מן ראוהו אחיו וגו' עד סוף פרקא.
 ואחר קורא כתובים: שיר מזמור לבני קרח גדול ה' וכו' (תהלים מח).
 ואחר קורא פטום הקטורת. וקורא הלכה ונשלמה פרים שפתינו. ואומר אין כאלהינו ...
 ביום השלישי קורין בתורה מן "ויאמר אלהים יקוו המים וגו' ". עד "ויהי בקר יום שלישי" (בראשית א ט-יג).
 נביאים: ויקנא ה' לארצו וגו'. עד ולא יבושו עמי לעולם (יואל ב יח-כז).
 כתובים: מזמור לאסף אלהים נצב וגו' (תהלים פב).
 ביום הרביעי ... ביום חמישי ... ביום השישי ... ביום השביעי ...

זה המנהג הנכון לנהג היחידים אנשי מעשה. והצבור אין נוהגין כן, שלא יתבטל איש איש ממלאכתו אשר המה עושים, ומקצרים ואומר אחר סיום, קדיש. חזק. ³¹

מסכת ברכות דף יב עמוד א – ברכת המשמרות ³²

ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי ברכה אחת? אמר רבי חלבו: משמר היוצא אומר למשמר הנכנס: מי ששָׁכַן את שמו בבית הזה, הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלוש וריעות. ³³

בגמרא מגילה ג ע"א: "כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן, וישראל במעמדן - כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה". ובגמרא זבחים יט ע"א: "כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן - פטורין מן התפילה ומן התפילין". ראו עוד בפירוש רשב"ם לדברים יד כג: "למען תלמד ליראה - כשתראה מקום שכינה וכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם". ובתפילותינו במועדים (בתפילת מוסף) הנוסח קצת שונה, ע"י הגאונים, כך נראה: "והשב ישראל לנויהם. והשב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרים" (סדר רב עמרם גאון). וכבר דקדקו מי שדקדקו: למה שונה בישראל ממעמדם לנוויהם? היו שתרצו שנווה הוא בית המקדש והיו שתרצו שקודם צריך עם ישראל לחזור לארצו, היא נווהו, ולמעמדו במשפחת העמים, ואח"כ יחזרו "כהנים לעבודתם, ולוים לדוכנם וישראל למעמדם". והרי לנו "מעמדות" במובן של חידוש עמידת העם בארצו.

²⁷ שימו לב שהמשנה (תורה שבע"פ) קודמת לכתובים.

²⁸ נראה שהכוונה כאן לדרשות חז"ל. והמאיר עינינו יבורך.

²⁹ עד כאן תפילת המעמדות של יום ראשון. דקה היינו הקטורת, ככתוב, ויקרא טז יב: " ... ומלא חֲפָנֶיךָ קֶטֶרֶת סַמִּים דָּקָה וכו' ".
³⁰ ראו גהרינו עשרת הדברות במקדש.

³¹ מהשלישייה: "כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם" שרד האחרון והורחב במרוצת הדורות וחובר לשיר של יום וללימוד קצר מכל אחד ממקורות היהדות המרכזיים: תורה, נביאים, כתובים, משנה, תלמוד, מדרשים ובהמשך גם זוהר. ומהגאונים עבר הנושא לסידורים רבים ובפרט לחוק לישראל של החיד"א שהרחיב מאד בנושא. ראו איך עניין המעמדות מצטרף לרשימת הספרים וסדר הלימוד של בן תורה: "מכאן אתה למד שגדולה בינה לפני הקב"ה יותר מן התורה, שאפילו אדם קורא תורה נביאים וכתובים ושונה משנה ומדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושבות ומעמדות והגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה - אין תורתו שוה כלום, שנאמר: ובינת נבונים תסתתר (ישעיהו כט) (אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עקיבא, רבי עמוד 411). שימו לב לביטוי "מושבות ומעמדות", מה פירוש "מושבות"? ובמקבילה במדרש אותיות דר"ע מופיע "מושלות", היינו: משלים.

³² התמקדנו במעמדות, אבל לא יכולנו שלא לסיים במדרש זה, המחזיר אותנו למשמרות.

³³ חילופי המשמרות (ואתן המעמדות) היה בשבת, עפ"י הפסוק בדברי הימים ב כג ח: "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עִם יוֹצְאֵי הַשְּׁבִיעִי". המשמר היוצא מברך את המשמר הנכנס בברכת "אהבה ואחוה ושלוש ורעות", שיזכו להשלים את משמרתם בשלום וללא פגע. אולי בדומה לכך, ההורים (המשמר היוצא) המביאים את ילדיהם (המשמר הנכנס) לחופה, מאחלים להם שיזכו להקים בית של: "אהבה ואחוה ושלוש ורעות" (ברכת חתנים, גמרא כתובות ח ע"א). מקום נוסף בו מצוי ביטוי זה, הוא בתפילת רבי אלעזר בסוף התפילה, גמרא ברכות טז ע"ב: "רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלוש ורעות,

שבת שלום

מחלקי המים

כתובת מקיסריה על כ"ד משמרות-הבוהנים

משמרת ראשונה יהויריב כסרביי מרון
 משמרת שניה ידעיה עמוק צפורים
 משמרת שלישית חדרים מפשטה
 משמרת רביעית שערים עיתהלו
 משמרת חמישית מלכיה בית לחם
 משמרת ששית בימין יודפת
 משמרת שביעית הקוצע עילבו
 משמרת שמינית אביה כפר עוזיה
 משמרת תשיעית ישוע ארבל
 משמרת עשירית שכניה חבורת כבול
 משמרת אחת עשרה אלישיב כהן קנה
 משמרת שתים עשרה יקים פשחור צפת
 משמרת שלוש עשרה חופה בית מעון
 משמרת ארבע עשרה ישבאב חצפת שמואל
 משמרת חמש עשרה מעדיה בלגה יונת
 משמרת שש עשרה אבירכ פרנכרה
 משמרת שבע עשרה חזירי מלכיה
 משמרת שמונה עשרה הפיצץ עזריה
 משמרת תשע עשרה פתחיה כלל ערב
 משמרת עשרים יחזקאל כהן גדול
 משמרת עשרים ואחת כין כפר יוחנה
 משמרת עשרים ושתים גמול בית חכיה
 משמרת עשרים ושלוש ליה גנתון צלמן
 משמרת עשרים וארבע מעזיה חמת ארז

שחזור הכתובת. חזק ביה הקטעים שנמצאו וצויר : חתה צבירינות

ותרבה גבולנו בתלמידים, ותצליח סופנו אחרית ותקוה, ותשים חלקנו בגן עדן, ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך, ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך, ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה". אמן כן יהיה רצון. ראו דברינו [אהבה ואחווה שלום ורעות](#) בדפים המיוחדים.